

Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

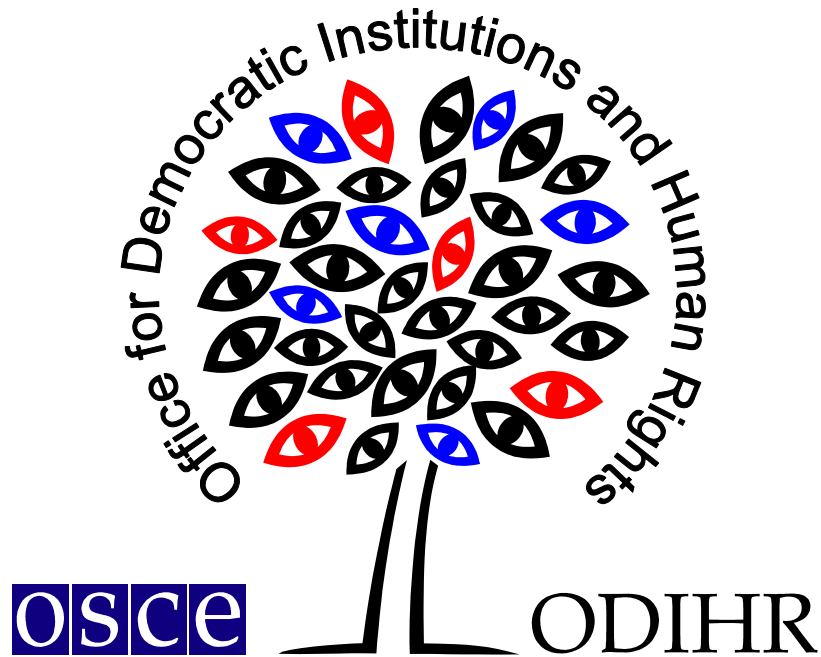
PARLAMENT SEÇKİLƏRİ

NOYABR 2005

ATƏT/DTİHB

TƏLƏBATLARIN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ ÜZRƏ MISSIYANIN HESABATI
(Sənədin İngiliscəsi yeganə rəsmi versiyadır.)

5-10 İyun 2005

Varşava
17 İyun 2005

Mündəricat

I.	TƏQDIMAT.....	1
II.	YEKUN İCMAL.....	1
III.	AŞKAR OLUNAN MƏSƏLƏLƏR	3
	A. TƏQDIMAT VƏ SIYASI MƏZMUN.....	3
	B. HÜQUQİ ÇƏRÇİVƏ.....	4
	C. SEÇKİ ADMINİSTRASIYASI	5
	D. MEDİA	6
	E. BEYNƏLXALQ VƏ DAXİLİ MÜŞAHİDƏÇİLƏR.....	7
IV.	NƏTİCƏLƏR VƏ TÖVSIYƏLƏR	7
	ƏLAVƏ 1 – ATƏT/DTİHB-NİN TƏLƏBATLARIN QIYMƏTLƏNDİRMƏ MISSIYASININ CƏDVƏLİ.....	8

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

PARLAMENT SEÇKİLƏRİ

NOYABR 2005

ATƏT/DTİHB Tələbatların Qiymətləndirilməsi üzrə Missiyasının Hesabatı

I. TƏQDIMAT

Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatının Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu (DTİHB) 2005-cil 5-10 iyun tarixlərində Azərbaycan Respublikasında Tələbatların Qiymətləndirilməsi Missiyasını (TQM) həyata keçirmişdir. Missiyanın üzvləri ATƏT/DTİHB-nin Seçki Bölməsinin Rəhbəri Cerald Mitçel, Seçki Məsləhətçisi Conatan Stounstrit və Seçki Mütəxəssisi Harald Cepsəndən ibarət olmuşdur. TQM Seçkiləri Müşahidə Missiyasının (SMM) Rəhbəri ehtimal olunan Səfir Geert Arens tərəfindən müşayiət edilmişdir.

2005-ci il noyabr tarixinə müəyyən edilmiş parlament seçkilərini nəzərə alaraq, Missiyanın məqsədi ATƏT/DTİHB Seçkiləri Müşahidə Missiyasının (SMM) şərtlərini qiymətləndirmək və sözü gedən Missiyanın qurulması tərzinə dair məsləhətlər təmin etmək olmuşdur. Tələbatların Qiymətləndirilməsi Missiyası (TQM) Bakıda hökumət orqanları, seçki administrasiyası, siyasi partiyalar, vətəndaş cəmiyyəti, media və beynəlxalq ictimaiyyətin nümayəndələri ilə görüşlər keçirmişdir (Əlavə 1).

ATƏT/DTİHB Tələbatların Qiymətləndirilməsi Missiyasını həyata keçirən zaman göstərdiyi köməkliyə görə ATƏT-in Bakı ofisinə öz təşəkkürünü bildirir.

II. Yekun icmal

Milli Məclisə (Parlament) seçkilərin 2005-ci ilin noyabr tarixində keçirilməsinin planlaşdırılmasına baxmayaraq tarix rəsmi olaraq hələ bəyan edilməmişdir. Milli Məclisə son seçkilər 2000-ci il 5 noyabr tarixində keçirilmişdir və 2005-ci ilin noyabrında baş verəcək seçkilər 2002-cil konstitusiyasına edilmiş düzəlişlərdən bəri keçiriləcək ilk parlament seçkiləri olacaqdır. Yeni seçki baxımından əsas düzəliş parlament seçkilərinin proporsional siyahısı hissəsinin aradan qaldırılması olmuşdur. 125 millət vəkili bəndə bundan sonra yeganə raundda majoritar sistemə dair namizədlərin siyahısı əsasında seçiləcəklər.

SMM-nin yaradılması mühiti ciddi səy tələb edir. Əvvəlki ATƏT/DTİHB-nin seçkiləri müşahidə missiyaları seçkilərin ATƏT öhdəliklərinə cavab verməməsi qənaətinə gəlmişlər. ATƏT/DTİHB-nin 2003-cü il prezident seçkiləri ərzində son Müşahidə Missiyası zamanı seçkidən əvvəl, seçki günü və seçkidən sonrakı müddət ərzində çoxsaylı pozuntuların baş verməsi halları müşahidə olunmuşdur. ATƏT/DTİHB seçki prosesinə dair ciddi narahatlığını ifadə edən və sonrakı düzəlişlər üçün bir sıra tövsiyələr təklif edən Yekun Hesabat nəşr etmişdir. Hökumət orqanları nəticələrin çoxu ilə razı olmamışdır və son nəticədə hesabat tövsiyələrinin yalnız bir qismi yerinə yetirilmişdir.

2004-cü ildə ATƏT/DTİHB Avropa Şurasının Venesiya Komissiyası ilə birlikdə “Azərbaycanda Seçki Məcəlləsi və Seçki Administrasiyasına dair Birgə Tövsiyələr” tərtib etmişdir. Hökumət orqanları bu yaxınlarda Venesiya Komissiyası və ATƏT/DTİHB-na seçki məcəlləsinin ilkin düzəlişlərini təqdim etsələr də, bu təkliflər əsas tövsiyələrin çoxuna cavab vermir. ATƏT/DTİHB-nin Tələbatların Qiymətləndirmə Missiyasının (TQM) səfəri zamanı düzəlişlərin sonrakı hissəsi baxılmaq üçün Venesiya Komissiyasına təqdim edilmişdir. Seçki prosesinə təsir göstərən diqər qanunlar ATƏT öhdəlikləri və demokratik seçkilər keçirilməsinin digər beynəlxalq standartlarını pozan bir sıra şərtləri ehtiva edir.

TQM zamanı hökumət orqanları seçki prosesinə əhəmiyyətli düzəlişlərin edilməsini təmin edəcək siyasi iradənin mövcud olduğunu qeyd etmişlər. Onlar nümunə kimi Azərbaycan Respublikasında Seçki Praktikasının İnkişafı adlı 2005-ci il 11 may tarixli Prezident Sərəncamı, müxalifətin 2005-ci il 4 İyun tarixli dinc toplantısını və İctimai Televiziyanın müstəqil qurum kimi yaradılması işlərini qeyd etmişlər. Mərkəzi Seçki Komissiyası (MSK) böyük sayda məcburi köçkünlərin olması seçkilərin təşkilinə çətinlik yaradacağı ehtimalını qeyd etmişlər.

TQM ictimai etimadı artırmaq və ATƏT-in öhdəliklərini yerinə yetirməkdə irəliləyişlər edən seçki prosesi zəminini təmin etmək məqsədilə həllini dərhal tələb edən bir sıra problemləri müəyyən etmişdir. Bu məsələlərdən bəziləri aşağıdakılardan ibarətdir:

- Seçki komissiyalarının bütün səviyyələrdə tərkibi elə bir tərzdə qurulmalıdır ki, ictimai etimad və xüsusilə də namizədliyini irəli sürən şəxslərin etimadını təmin edə bilsin;
- 2003-cü ilin prezident seçkiləri zamanı 694 seçki məntəqəsində nəticələrin etibarsızlığına gətirib çıxarmış saxta tədbirlərə əl atmış seçki rəsmiləri, eləcə də ciddi pozuntuların baş verdiyi Məntəqə Seçki Komissiyasına cavabdeh olan şəxslər məşhuliyətə cəlb edilməli və parlament seçkilərinin keçirilməsinə cəlb olunmamalıdır;
- 2003-cü il seçkilərindən sonra iğtişaslara görə məhkum edilmiş və son nəticədə əhv olunmuş şəxslərin namizəd olmaq hüququ bərpa edilməlidir;
- Siyasi toplantıları məhdudlaşdıran yerli orqanlara verilmiş səlahiyyətlər azaldılmalı və seçki müddətində toplaşma azadlığına hörmət edilməlidir;
- Hökumət orqanları ictimai etimad və şəffaflıq tədbiri kimi seçicilərin barmaqlarının rəngli izlərinin istifadə olunması üçün əvvəlki tövsiyələri yerinə yetirməlidirlər;
- Maliyyə vəsaitinin 30 faizinin xarici dövlət mənbələri təşkil edən qeyri hökumət təşkilatlarının seçkiləri müşahidə etməsini qadağan edən qanun şərtlərinə yenidən baxılmalıdır.

Tələbatların Qiymətləndirilməsi Missiyasının (TQM) ifadə etdiyi digər narahatlıq doğuran məsələlərə seçici siyahılarının düzgünlüyü və onların toplanmasının şəffaflığı, medianın azad surətdə fəaliyyət göstərmək bacarığı və namizədlərin qeydiyyatı üçün tələb olunan böyük həcmli depozitin tələb olunması daxildir.

Siyasi iradəyə dair bəyannamələr, siyasi partiya sistemi və mediada pluralizmin müəyyən dərəcəsini mövcudluğu və müşahidə missiyasına geniş dəstəyin təmin edilməsini nəzərə alaraq, ATƏT/DTİHB SMM-nin yaradılmasını tövsiyə edir. Əvvəlki seçkilərin keçirilməsində heç bir əhəmiyyətli irəliləyişin olmadığı təqdirdə və ya Seçkilərə Müşahidə Missiyasının (SMM) seçki prosesinin zəruri elementlərini müşahidə etməkdən məhdudlaşdırılması təqdirdə ATƏT/DTİHB öz mövqeyini yenidən nəzərdən keçirməli olacaqdır. İyunun 16-da ATƏT/DTİHB Azərbaycan Respublikası Hökuməti tərəfindən parlament seçkilərini müşahidə etmək üçün dəvətnamə almışdır.

ATƏT/DTİHB 2005-ci ilin sentyabr tarixindən başlayaraq ezam ediləcək 28 uzun-müddətli müşahidəçi və seçki həftəsi üçün 500 qısa müddətli müşahidəçinin SMM-na təyin edilməsini bütün üzv dövlətlərdən xahiş edir. Uzun müddətli müşahidəçilər namizədlərin qeydiyyatı və seçki kampaniyasını müşahidə edərkən qısa müddətli müşahidəçilər səsvermə, səsələrin hesablanması və nəticələrin sayılması daxil olmaqla seçki günü prosedurlarını müşahidə edəcəkdir.

III. Aşkar olunan məsələlər

A. TƏQDIMAT VƏ SIYASI MƏZMUN

Azərbaycan güclü prezident sistemi olan dünyəvi respublikadır. Geniş icraedici səlahiyyətlər Prezidentə şamil edildiyi halda Milli Məclis hökumət fəaliyyətinə nəzarəti icra etmir. Konstitusiyaya əsasən, Milli Məclis hər beş ildən bir seçilir və seçkilər noyabr ayının ilk bazar günü keçirilir. Parlament seçkilərinin tarixi hələ rəsmi elan edilməmişdir. 2002-ci il referendum tərəfindən qəbul edilmiş konstitusiya düzəlişlərinə əsasən, Milli Məclis yeganə səsvermə raundunda majoritar sistemə dair namizədlərin siyahısı əsasında seçilmiş 125 millət vəkildən təşkil edilir. Əlavə seçkiləri istisna etməklə, qarşıdan gələn seçkilər yeni konstitusiya şərtləri çərçivəsində keçiriləcək ilk parlament seçkiləri olacaqdır.

2003-cü il prezident seçkilərini müşahidə edən ATƏT/DTİHB-nın Seçkiyə Müşahidə Missiyası Yekun Hesabatında göstərmişdir ki, seçkilər ATƏT-in öhdəlikləri və demokratik seçkilər sahəsində digər beynəlxalq standartlara cavab verə bilməmişdir və ümumiyyətlə proses düzgün seçki prosesini yerinə yetirmək üçün kifayət dərəcədə siyasi öhdəliyin yerinə yetirilmədiyini bürüzə vermişdir.¹ SMM bir sıra ciddi narahatlıq doğuran məsələlər müəyyən etmişdir. Bunların sırasına seçkidən əvvəlki müddətdə geniş yayılmış çəkirdirmə halları, namizədlər üçün qeyri-bərabər şərtlər, səmərəsiz şikayətlər və iddia prosesi, dövlət mediasında ciddi birtərəflilik, səsvermə zamanı əhəmiyyətli qanun pozuntuları, səslərin geniş surətdə saxta hesablanması daxil olmuşdur². Seçkilərin ardınca Bakıda etiraz nümayişi zorakılıqdan istifadə olunmaqla yatırılmış və müxalifətdən olan siyasi partiya rəhbərləri daxil olmaqla bir sıra şəxslər həbs edilmiş və son nəticədə saxta məhkəmə prosesi ilə ittiham olunmuşlar.³ Eləcə də seçkidən sonrakı günlərdə Seçkilərə Müşahidə Missiyasının Mərkəzi Seçki Komissiyasında səslərin hesablanması prosesini müşahidə etməsinin qarşısı alınmışdır.

Yekun Hesabat seçki prosesinin təkmilləşdirilməsi üçün bir sıra tövsiyələr irəli sürmüşdür və ATƏT/DTİHB problemin ciddiliyini vurğulamaq məqsədilə hesabatın nəşr edildiyi vaxtda Azərbaycanın hökumət orqanları ilə görüşlər keçirmişdir. Hökumət orqanlar SMM-nin nəticələri ilə razılaşmamış və tövsiyələri yerinə yetirmək üçün cüzi tədbirlər görmüşlər.

Bununla belə, hökumət orqanları seçki prosesinə keyfiyyətli düzəlişlərin edilməsi üçün zəruri siyasi iradənin mövcud olmasını TQM -a bəyan etmişlər. Onlar Prezident İlham Əliyevin “Azərbaycan Respublikasında Seçki Praktikasının İnkişafı” adlı 2005-ci il 11 may tarixli Sərəncamını bu mənada xüsusilə vurğulamışlar. Sərəncam parlament seçkilərinin seçki məcəlləsinə tam uyğun olaraq həyata keçirilməsini təmin etmək üçün icraedici orqanlar və digər idarələr üçün bir sıra tövsiyə və sərəncamları əks etdirir. Əgər tam yerinə yetirilərsə icraedici fərman seçkilərin keçirilməsində əhəmiyyətli inkişafın təmin edilməsinə zəmin yaradacaqdır. Bununla belə, bir çox həmsöhbətlər Prezident fərmanının mərkəzi və regional səviyyələrdə icraedici orqanlar tərəfindən tətbiq edilən praktikanın dəyişdirilməsinə şübhə ilə yanaşdıqlarını bildirmişlər.

Hökumət orqanları həmçinin 4 iyun tarixində Bakıda müxalifət toplantısına icazənin verilməsinin seçki müddəti ərzində sərbəst toplaşma azadlığına hörmət ediləcəyinin bir əlaməti kimi qeyd etmişlər. Dinc və müdaxiləsiz yolla keçən toplaşma 21 may tarixində etiraz nümayişinin keçirilməsi üçün əvvəlki

¹ ATƏT/DTİHB-nın Azərbaycan Respublikasında 2003-cü il Prezident Seçkilərinə dair Yekun Hesabatı www.osce.org/odihr-elections/14394.html

² Seçkilərin hüquqi çərçivəsinə dair əlavə narahatlıq doğuran məsələlər aşağıda müzakirə edilir.

³ Bu hallar ATƏT/DTİHB-nın Azərbaycanda Məhkəmə Monitorinqi layihəsində qiymətləndirilmişdir 2003 – 2004. www.osce.org/odihr/item_11_13762.html

səylərin ardı olaraq keçirilmişdir. 21 may tədbirinin keçirilməsinə icazənin verilməməsi Bakının icraedici orqanları tərəfindən o əsasla əlaqələndirilmişdir ki, tədbir Bakı-Tbilisi-Ceyhan boru kəmərinin açılış mərasimi ilə bağlı hazırlıq işlərinə maneə yarada bilərdi. Müxalifət toplaşmanı saxlamağa səy göstərən zaman təhlükəsizlik qüvvələri zorakılıqla tədbiri dağıtmış və jurnalist daxil olmaqla bir sıra şəxsləri qəddarcasına döymüşdür.

Digər həmsöhbətlər hökumət orqanları və əksər siyasi partiyaların bir birindən kəskin surətdə fərqlənən fikirlərini təqdim etmiş və TQM -a bir sıra narahatlıqlarını bildirmişlər. Onların fikrincə əvvəlki çatışmazlıqları aradan qaldırmaq üçün azsaylı addımlar atılmışdır. Narahatlıqların çoxunun hökumət orqanlarının əməllərinə yönəldiyi halda müxalifət partiyalarından bəzilərinin seçki prosesində konstruktiv rol tutmağa tam öhdəlik vermədiyini bildirən fikirlər ifadə olunmuşdur.

Seçki kampaniyası seçki gününə 60 gün qalmış vaxta qədər rəsmi olaraq başlamır. Kampaniyada əsas məsələ şəffaflıq və seçki prosesinin özünün ədalətliliyi ola bilər.

Müxtəlif siyasi partiyaların olmasına baxmayaraq siyasi mühit əksəriyyət təşkil edən Yeni Azərbaycan Partiyası (YAP) və seçkidən əvvəl blok yaratmış bəzi partiyalar daxil olmaqla bir neçə müxalifət partiyası arasında kəskin cəmləşmişdir. İki ən tanınmış müxalifət bloku Azadlıq ("Freedom")⁴ adlanır və Xalq Cəbhəsi Partiyası, Müsavat da Azərbaycan Demokratik Partiyası tərəfindən yaradılmışdır; və "YES"/Yeni Siyasət Bloku isə Milli Birlik Hərəkatı, Azərbaycan Milli İstiqlal Partiyası, Azərbaycan Naminə Vətəndaş Forumu, Azərbaycan Sosial Demokratik Partiyası, eləcə də digər siyasi partiyalar və QHT-lər tərəfindən yaradılmışdır. Eləcə də adətən hökumət yönümlü kimi qəbul olunan öz namizədliyini irəli sürmüş çoxlu sayda şəxslərin iştirak edəcəyi ehtimal edilir. Müxalifət, eləcə də beynəlxalq ictimaiyyətdən olan həmsöhbətlər müxalifət fəaliyyətinin bütün ölkə boyu məhdudlaşdırılmasını qeyd etmişlər.

Seçkilər həmçinin Ermənistanla gedən münaqişə və Azərbaycan ərazisinin təxminən 20 faizinin işğalı fonunda baş verəcəkdir. Bu vəziyyət çoxlu sayda məcburi köçkünün (Azərbaycan hökumətinin hesablamalarına əsasən təxminən 800,000 nəfər) mövcudluğuna gətirib çıxarıb və buda seçkilərin keçirilməsi üçün əlavə maneə doğurur.

B. HÜQUQİ ÇƏRCİVƏ

Seçki Məcəlləsi ATƏT/DTİHB və Venesiya Komissiyası ilə məsləhətləşmələr nəticəsində 2002-2003-cü illərdə düzəlişlərlə dəyişdirilmişdir. Bu iki təşkilat Azərbaycanda seçki qanunvericiliyinə dair bir neçə qiymətləndirmə və tövsiyələr irəli sürmüşdür.⁵ Yekdil Seçki Məcəlləsi 2003-cü ildə qüvvəyə minmiş və bir çox mənada beynəlxalq standartlara cavab verməklə yanaşı eyni zamanda əsaslı çatışmazlıqları aradan qaldırmaq üçün sonrakı düzəlişlərin edilməsini tələb etməklə qiymətləndirilmişdir.⁶

2004-cü ildə ATƏT/DTİHB-nın 2003-cü il Prezident Seçkilərinə dair Yekun Hesabat və Seçki Məcəlləsinə edilmiş düzəlişlərə dair əvvəlki qiymətləndirmələr əsasında Venesiya Komissiyası və ATƏT/DTİHB Azərbaycanda Seçki Qanunu və Seçki Administrasiyasına dair Birgə Tövsiyələr nəşr etmişdir. Prezident administrasiyası bu yaxınlarda seçki məəcəlləsini dəyişdirmək üçün bəzi təklifləri ilə bu tövsiyələrə cavab vermişdir. Təkliflərdən bəziləri seçicilər siyahısının MSK internet sahifəsində

⁴ TQM ölkədə səfərdə olarkən "Azadlıq" blokunun adı "Uğur" idi.

⁵ Bu sənədlər www.osce.org/odihr-elections/13447.html internet sahifəsindən əldə oluna bilər.

⁶ Azərbaycanın Seçki Məcəlləsinin Birgə Son Qiymətləndirməsi, CDL (2003) 54, sentyabr 2003.

göstəriləcəyini, ilkin nəticələrin daha da vaxtında elan edilməsini tələb etmək və şikayət prosesini sadələşdirməklə tövsiyələrə cavab versə də, bu tövsiyələrin əksər hissəsi yerinə yetirilməmişdir.⁷

Cari tövsiyələrə Seçki Məcəlləsi və Sərbəst Toplaşma Azadlığına dair Qanun və İctimai Birliklər və Fondlar haqqında Qanun kimi digər seçki ilə əlaqədar qanunvericiliyə düzəlişlər daxildir. Parlament seçkilərinə dair ən əhəmiyyətli məsələlərdən biri seçki komissiyalarının tərkibi məsələsidir. Bu tərkibin cari formulu son dərəcə ziddiyyətli və prosesdə seçicilərin əhəmiyyətli hissəsinin etimadına xələl gətirir. Seçki komissiyalarının ictimai etimada və xüsusilə də namizədliyini irəli sürmüş şəxslərin etimadına malik olmasını təmin etmək üçün konsensual həlli yoluna nail olmaq məqsədilə siyasi partiyalar və QHT-lərlə dialoqlara təkan verilməlidir.

Hüquqi çərçivəni yaxşılaşdırmaq üçün atılacaq digər vacib addımlara Maliyyə vəsaitinin 30 faizinin xarici dövlət mənbələri təşkil edən qeyri hökumət təşkilatlarının seçkiləri müşahidə etməsini qadağan edən, siyasi toplantıları məhdudlaşdıran yerli orqanlara verilmiş səlahiyyətlər azaldan və seçki müddətində toplaşma azadlığına hörməti təmin edən qanun şərtlərinə yenidən baxılma daxildir.

Bir çox həmsöhbətlər demokratik seçkilərin keçirilməsi üçün siyasi iradənin sınaqdan keçirilməsində qanunun icrasının əsas rol oynadığını ifadə edərəkən müxalifətdən olan siyasi partiya nümayəndələri seçkilərin qanuna müvafiq həyata keçirilməsinə etimadın olmaması fikrini bildirmişlər. Bir sıra həmsöhbətlər keçən ilin dekabr ayında keçirilən bələdiyyə seçkiləri zamanı ciddi qanun pozuntularının baş verməsini iddia etmişlər. ATƏT/DTİHB sözügedən bələdiyyə seçkilərini müşahidə etməmişdir.

C. SEÇKİ ADMINISTRASIYASI

Parlament Seçkiləri üzrə seçki administrasiyası üç səviyyədə ibarətdir: Mərkəzi Seçki Komissiyası; Dairə Seçki Komissiyası və Məntəqə Seçki Komissiyası. Keçid razılaşması⁸ vasitəsilə MSK çox partiyalı təmsili təmin edən, lakin hökumət yönümlü nümayəndələrin komissiyanın işinə nəzarət etməsinə gətirib çıxaran formulaya əsasən təyin edilir. Aşağı səviyyəli komissiyalar oxşar tərzdə tərkibdən təşkil olunur. MSK hazırda seçkilər üçün bəzi həmsöhbətlərin səmərəli hesab etdiyi texniki hazırlıqlar görmək ərəfəsindədir.

Əməkdaşların bir çoxu seçici siyahılarının düzgünlüyü və onların toplanmasının şəffaflığına dair narahatlıq ifadə etmişlər. Əvvəllər, müxalifət siyasi partiyaları seçici siyahıları ilə tanış olmaq məhdudiyyətləri və təkrar daxil etmələrin azaldılmasını yoxlamaq qədərində olmadıqlarına dair şikaytlərini bildirmişlər. Seçki məcəlləsinə təklif edilmiş düzəlişlərdən biri də seçici siyahılarının MSK internet sahifəsində göstərilməsini tələb edir. Bu addım əlavə şəffaflığın təmin edilməsinə gətirib çıxara bilər. Ölkədən kənar səs vermə şərtinin olmamasına baxmayaraq, seçici siyahıları Azərbaycandan kənar yaşayan səs verməyə hüququ olan böyük sayda seçicilərin adlarını əks etdirəcəkdir.

MSK həmçinin seçici siyahısında olan bütün şəxslərə seçici vəsiqələrinin paylanmasını tələb edən məcəllə şərtlərinin icrasını planlaşdırır. Təklif olunmuş düzəlişlərə əsasən, seçici vəsiqəsi seçici səs verməni alarkən möhürlənməlidir. Bu şərt çoxsaylı səs vermənin qarşısını almaqla ictimai etimadın artırılmasını nəzərdə tutur. Bununla belə, seçici vəsiqəsinin məcburi olub olmaması məsələsi qeyri-müəyyən qalır. Əgər belə olarsa, seçici vəsiqəsi almayan seçicilərin səs vermə hüququndan məhrum edilməsi təhlükəsi yaranır və vəsiqənin məcburi olmadığı təqdirdə çoxsaylı səs vermənin qarşısını almaq üçün bir səmərə vermə təsiri olmayacaqdır. Seçici vəsiqələrinin paylanması səmərəli və şəffaf

⁷ Azərbaycan Respublikası Seçki Məcəlləsinə təklif edilmiş düzəlişlərə dair ilkin rəy, CDL-EL(2005)013, May 2005

⁸ 2003-cü il Seçki Məcəlləsinin Qəbulu və Qüvvəyə Minməsi haqqında Qanun

keçirilməsi üçün son dərəcə tənzimləndirilməlidir. Seçicilərə ümumi və bərabər səsvermənin təmin edilməsində ictimai etimadı yüksəltmək üçün, ATƏT/DTİHB özü və Venesiya Komissiyası tərəfindən əvvəl tövsiyə etdiyi kimi hökumət orqanlarını seçicilərin barmaqlarının mürəkkəbə batırılması üsulundan istifadə edilməsinə yenidən baxılmasını tövsiyə edir. Mürəkkəbdən istifadə olunması ATƏT-in bir sıra iştirakçı dövlətlərində tətbiq olunan tədbirdir.

Bir neçə həmsöhbət 2003-cü il seçkidən sonrakı iğtişaslara görə həbs edilmiş, saxta ittihamlarla məhkum olunmuş və son nəticədə Prezident tərəfindən əhv olunmuş şəxslərin namizədlik hüququ məsələsini qaldırmışlar. Onların əhv edilməsinə baxmayaraq, verilmiş hökm qüvvədə qalmağa davam edir və onların namizəd olmaq hüququna malik olmasının maneə törədir. Bu şəxslərin namizədlik hüquqlarının bərpa olunması seçki prosesinin ATƏT öhdəliklərinə müvafiq şəkildə keçirilməsi üçün siyasi iradənin əhəmiyyətli şəkildə nümayiş etdirilməsi kimi qiymətləndirilə bilər.

2003-cü il oktyabr prezident seçkilərindən sonra, MSK saxta praktika səbəbini gətirərək 694 səsvermə məntəqəsində seçkinin nəticələrini ləğv etmişdir. 2004-cü il bələdiyyə seçkilərindən sonra, 50 Dairə Seçki Komissiyasının buraxıldığı xəbər verilmişdir. Cinayət pozuntularının baş verdiyi bu məntəqələrdə, eləcə də Məntəqə Seçki Komissiyalarında çalışan seçki rəsmilərinin məsəuliyyətə cəlb olunmaları hələ də naməlum olaraq qalır. MSK saxta seçki praktikasına cəlb olunmuş seçki rəsmilərinin növbəti parlament seçkilərinin keçirilməsinə cəlb olunmamasını təmin etməlidir.

Keçmiş seçkilərdə ATƏT/DTİHB icraedici orqanlar tərəfindən seçkilərin keçirilməsində geniş həcmdə müdaxilənin baş verməsi hallarını müşahidə etmişdir. Parlament seçkilərinin ATƏT öhdəliklərinə cavab verməsi üçün seçki administrasiyasının səmərəli və ədalətli fəaliyyət göstərməsi və hökumət orqanlarının seçkinin administrasiyası vəzifələrində qeyri-qanuni müdaxilədən çəkinməsi mühümdür.

MSK majoritar sistemin tətbiqi ilə bağlı məcburi köçkünlərin səsvermə hüququnundan istifadə etmələrini spesifik bir problem kimi qeyd etmişdir. Məcburi köçkünlər Azərbaycan rayonları üzrə geniş şəkildə məskunlaşsalar da köçkün düşdükləri yerin səsvermə məntəqəsində səs vermək hüququnu saxlayacaqlar. Məcburi köçkünlərin səs verməsinin bütün seçici hüquqlarına hörmət edən və şəffaf tərzdə keçirilməsi üçün seçki bülletenlərin paylanması və nəticələrin hesablanması bir sıra mürrəkəb təşkilatı hazırlıqların zəruriliyini qarşıya qoyacaqdır.

D. MEDIA

2003-cü il prezident seçkilərindən bəri media mühitində məhdud dəyişikliklərin olmasına baxmayaraq, seçicilərin ədalətli və ya müxtəlif informasiya mənbələrindən məlumat alması məhdud olaraq qalmaqdadır. Bundan əlavə, aşağı peşəkar standartlar Azərbaycanda seçicilərin ədalətli və düzgün informasiya almasını daha da çətinləşdirən bir normaya çevrilmişdir.

Televiziya əhalinin əksər hissəsinin informasiya aldığı bir mənbədir. Yaranmaqda olan İctimai Televiziyanın kampaniyanın başlanmasına qədər yayımlanacağı gözlənilir. Təyinatı müxalifət və bir sıra QHT-lər tərəfindən etirazla qarşılanan Direktor Tələbatların Qiymətləndirilməsi Missiyasını kampaniyanın bütün namizədləri bərabər və ədalətli şəkildə əhatə edəcəyini əmin etmişdir. Buna baxmayaraq İctimai TV-nin kampaniyanın səmərəli və tarazlaşdırılmış şəkildə əhatə edib-edə bilməyəcəyi hələlik qeyri-müəyyəndir.

Keçmiş seçkilərdə dövlət televiziyası neytral və tarazlaşdırılmış şəkildə seçkilərin əhatə olunmasını təmin etməmişdir. 2005-cü ildən bəri Dövlət Televiziyası müştərək səhmdar şirkətinə çevrilmişdir,

lakin bir sıra ekspertlər onun redaksiya dəsti-xəttinin hökumət orqanlarının mənafeyinə xidmət etməsinin dəyişilmədiyini qeyd etmişlər. TQM-ə son üç ildə heç bir yeni televiziya kanalının lisenziya əldə edə bilməməsi haqqında məlumatlar verilmişdir. Hökumət orqanları ATƏT-in Medianın Azadlığı üzrə Nümayəndəsinə seçkilərdən əvvəl yeni lisenziyaların verilməyəcəyini bildirmişdir.

Mətbu media məhdud yayıma malikdir, lakin hazırkı hökumət orqanlarına ziddinə gedən baxışlar ifadə edən jurnal və qəzetlər mövcuddur. Bununla belə, bəzən onlar çap, paylanma və böhtanla bağlı ittihamlar daxil olmaqla təzyiq altında fəaliyyət göstərməli olurlar. Tanınmış müxalifət jurnalisti Elmar Hüseynovun 2005-ci ilin martında qətli jurnalistlərin azad şəkildə xəbər yaymaq və nəşr etmək bacarığına dair ciddi narahatlıqlar doğurur.

E. BEYNƏLXALQ VƏ DAXİLİ MÜŞAHİDƏÇİLƏR

TQM -nın bütün üzvləri parlament seçkiləri üçün ATƏT/DTİHB-nin seçkilərə müşahidə missiyasının yaradılmasını alqışladılar. Bakıda səfəri müddətində TQM seçkidən əvvəlki mühiti müzakirə etmək və neytral daxili müşahidə etmək potensialını qiymətləndirmək üçün bir sıra beynəlxalq və yerli QHT nümayəndələri ilə görüşlər keçirmişdir. Seçki məcəlləsinə təklif olunmuş düzəlişlər yerli müşahidəçilərin hüquqlarını genişləndirməklə onlara bütün seçki prosesini müşahidə etmək imkanı vermişdir. Bununla belə, yerli müşahidəçi qrupları müşahidəçilərin akreditasiya edilməsində MSK-nın çox bürokratik yanaşmasını iddia etmişlər. Həmçinin, yuxarıda qeyd olunduğu kimi, qanunvericilik maliyyə vəsaitinin 30 faizinin xarici dövlət mənbələri təşkil edən qeyri hökumət təşkilatlarının seçkiləri müşahidə etməsinin qarşısını alır. Buna baxmayaraq bu təşkilatların üzvləri fərdi şəkildə akreditasiya əldə edə bilər. Bu qanuni şərt ATƏT öhdəliklərini pozur. Ölkənin əsas yerli müşahidə təşkilatı olan Seçkilərin Monitorinq Mərkəzi seçki günü güclü səylər göstərmək niyyətindədir.

IV. NƏTİCƏLƏR VƏ TÖVSIYƏLƏR

Siyasi iradəyə dair bəyannamələr, siyasi partiya sistemi və mediya pluralizmin müəyyən dərəcəsinin mövcudluğu və müşahidə missiyasına geniş dəstəyin təmin edilməsini nəzərə alaraq, ATƏT/DTİHB seçkilərin müşahidəsi missiyasının (SMM) səmərəli keçirilməsində üzləşən əngəllərə baxmayaraq Azərbaycanda qarşıda gələn parlament seçkilərini müşahidə etmək üçün SMM-nin yaradılmasını tövsiyə edir. Əvvəlki seçkilərin keçirilməsi ilə müqayisədə heç bir əhəmiyyətli irəliləyişin olmadığı təqdirdə və ya Seçkilərə Müşahidə Missiyasının seçki prosesinin zəruri elementlərini müşahidə etməkdən məhdudlaşdırılması təqdirdə ATƏT/DTİHB öz mövqeyini yenidən nəzərdən keçirməli olacaqdır.

ATƏT/DTİHB SMM-nin seçki günündən 60 gün əvvəl, seçki kampaniyasının başladığı gündən yaradılmasını tövsiyə edir. SMM 1990-cı il Kopenhagen Sənədinə əsasən demokratik seçkilər uğrunda ATƏT-in öhdəlikləri və daxili qanunlara əsasında seçki prosesinə əməl olunmasına monitorinq edəcəkdir. Əsas ekspert qrupuna əlavə olaraq, missiyaya həmçinin sentyabr ayının əvvəli Azərbaycana ezam ediləcək hər biri iki müşahidəçidən ibarət 14 qrup olmaqla 28 uzun müddətli müşahidəçi daxil olacaqdır. Əvvəlki seçkilərin məzmununu və SMM-nin keçirilməsi üçün çətin mühitin yaradıldığını nəzərə alaraq, seçki gününün prosedurlarına əməl etmək üçün 500 qısa müddətli müşahidəçinin ezam edilməsi zəruri hesab olunur. ATƏT/DTİHB namizədlərin qeydiyyatı prosesini izləmək üçün bir və ya iki ekspertin ilkin olaraq ezam edilməsini nəzərdən keçirir.

ƏLAVƏ 1 – ATƏT/DTİHB-nin Tələbatların Qiymətləndirmə Missiyasının Cədvəli

ATƏT/DTİHB Tələbatların Qiymətləndirilməsi Missiyası üçün bütün görüşlərin təşkil edilməsində göstərdiyi köməkliliyə görə ATƏT-in Bakı ofisinə öz təşəkkürünü bildirir.

Bazar ertəsi, 6 iyun

ATƏT-in Bakı ofisi

Səfir Maurisio Pavesi

Xarici İşlər Nazirliyi

Z.A Elmar Məmmədyanov, Xarici İşlər Naziri

Prezident Administrasiyası

Ramiz Mehdiyev (Görüş ləğv edilmişdir.)

Avropa Şurası

Məts Lindberq, Xüsusi Nümayəndə

“Azadlıq” Siyasi Partiya Bloku

İsa Qəmbər, Müsavat

Əli Kərimli, Xalq Cəbhəsi Partiyası

Sərdar Cəlaloğlu, Azərbaycan Demokratik Partiyası

ABŞ Səfirliyi

Səfir Reno L. Harniş III

Cərşənbə axşamı, 7 iyun

Milli Demokratiya İnstitutu (NDI)

Kristi Kverk, Direktor

“YES”/Yeni Siyasət Bloku

Əvəz Təmirxan, Milli Birlik Hərəkatı

Etibar Məmmədov, Azərbaycan Milli İstiqlal Partiyası

Əli Əliyev, Azərbaycan Milli Müstəqillik Partiyası

Əli Məsimov, Demokratiyanın İnkişafı Fondu

Norveç Səfirliyi

Səfir Steynar Gil

IFES

Daniel Blesington, Ölkə Direktoru

ATƏT-ə üzv olan Dövlətlərinin Səfirlikləri və Əməkdaşlıq Partnyorları ilə Görüşlər

Səfir Detlef Lingeman, Almaniya Səfirliyi

Səfir Temistokles Dimidis, Yunanıstan Səfirliyi

Səfir Margerita Kosta, İtaliya Səfirliyi
Səfir Staynar Gil, Norveç Səfirliyi
Səfir İsmətulla İrgəşev, Özbəkistan Səfirliyi
Boqdan Dudyak, Ukrayna Səfirliyi
Silveyn Gak, Fransa Səfirliyi
Suat Akgün, Türkiyə Səfirliyi
Ceyson Hayland, ABŞ Səfirliyi
Kolin Yellz, Birləşmiş Krallıq Səfirliyi
Marsin Navrot, Polşa Səfirliyi
Yakov Finkelşteyn, İsrail Səfirliyi
Sabina Hacili, Yaponiya Səfirliyi
Məts Lindberq, Avropa Şurası
Səfir Maurisio Pavesi, ATƏT-in Bakı Ofisi

Prezident Administrasiyası

Şahin Əliyev, Hüquqi Şöbənin Rəhbəri

Mərkəzi Seçki Komissiyası

Məzahir Pənahov, Sədr

Cərşənbə, 8 iyun

“YAP” (Yeni Azərbaycan Partiyası)

Əli Əhmədov, Sədr Müavini

Beynəlxalq Respublikaçılar İnstitutu (IRI)

Endru Kolbön, Ölkə Direktoru

Britaniya Səfirliyi

Səfir Lauri Bristou

Daxili Seçki Müşahidəsi Təşkilatları

Anar Məmmədli, Seçkilərin Monitorinq Mərkəzi
Hafiz Həsənov, Hüquq və İnkişaf Birliyi
Fuad Həsənov, Zorakılıq Əleyhinə İnsan Hüquqları Mərkəzi
Eldar İsmayılov, Vətəndaş Cəmiyyəti Uğrunda
Mübariz Əhmədov, Siyasi Yenilik və Texnologiya Mərkəzi

QHT-lərlə Görüş

Səidə Qocamanlı, İnsan Hüquqları və Qanuna Hörmət Bürosu
Çingiz Qənizadə, Demokratiya və İnsan Hüquqları Komitəsi
Ramin Hacılı, Dalğa Tələbə Hərəkatı
Nadir Adilov, Azərbaycan Gənc Hüquqşünaslar Birliyi
Vüqar Qocayev, İnsan Hüquqları Evi Fondu
Aslan İsmayılov, “Dözümlülük” İnsan Hüquqları Assosiasiyası
Novella Cəfəroğlu, Dilarə Əliyeva adına Qadın Hüquqları Assosiasiyası
Rəna və Murad Səddədinovlar, Azərbaycan Demokratiya və İnsan Hüquqları Fondu

Cümə axşamı, 9 iyun

Almaniya Səfirliyi

Səfir Detlef Lingeman

İctimai Televiziya

İsmayıl Ömərov, Baş Direktor

Milli Məclis

Murtuz Ələgərov, Spiker

İnternyuz

İlham Səfərov, Direktor

Azərbaycan Mətbuat Şurası

Əflatun Əfəsoy

Rusiya Federasiyası Səfirliyi

Petr Burdikin, Müvəqqəti İşlər Vəkili

Fransa Səfirliyi

Səfir Roland Blatman

Ədliyyə Nazirliyi

Fikrət Məmmədov, Ədliyyə Naziri

Türkiyə Səfirliyi

Suat Akgün, Səfir Əvəzi

Siyasi Partiyalarla görüş

İqbal Ağazadə, Ümid Partiyası

Sabir Rüstəmxanlı, Vətəndaş Həmrəyliyi Partiyası

İlyas İsmayilov, Ədalət Partiyası